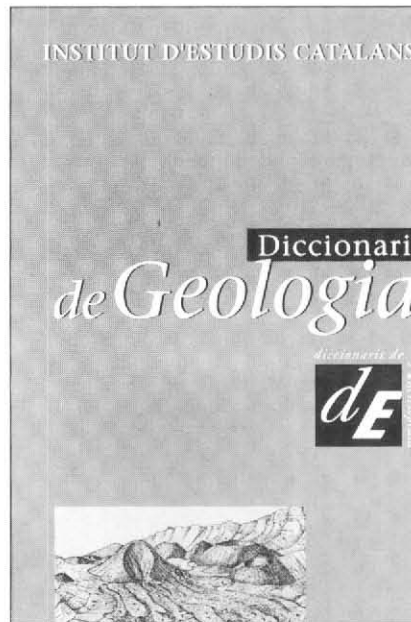

Un gran diccionari

per Lluís Marquet

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
Diccionari de geologia,
 dirigit per Oriol Riba i Arderiu
 Enciclopèdia Catalana,
 Barcelona 1997.

Es tracta d'una obra extensíssima, de 1.407 pàgines, 1.212 de les quals pertanyen al diccionari pròpiament dit, mentre que les restants constitueixen els índexs, les figures, les taules i la bibliografia. No estem gaire acostumats a veure obres d'aquest tipus tan completes i ben fetes; aquesta és més aviat una excepció. Si ens referim ara exclusivament als diccionaris en català, hem de fer esment en primer lloc dels pocs d'especialitzats com els de sinònims, algun de barbarismes i poca cosa més. Si encara ens limitem més i considerem només els d'especialitat, hem de reconèixer que és un dels pocs d'aquesta envergadura que posem en català. Potser només podríem esmentar com a precedent seu el voluminós *Diccionari enciclopèdic de medicina*, dirigit pel Dr. Oriol Casassas i publicat ja fa uns quants anys, i que actualment es troba en fase de reelaboració i revisió amb vista a una segona edició d'aparició propera.

És aquesta obra un treball magnífic de lexicografia, resultat d'una bona colla d'anys de treball i recopilació de dades. En aquesta tasca immensa hi ha parti-

cipat un equip extensíssim d'especialistes que apareixen esmentats degudament. Com explica el Dr. Riba en la «Introducció», el diccionari és el resultat d'un encàrrec del president de la Secció de Ciències del IEC, el Dr. Enric Casassas, l'any 1980.

Sé que Oriol Riba hi ha treballat infatigablement durant tots aquests anys amb el rigor i la precisió que calen per a fer aquesta mena d'obres, que sempre sembla que no s'acabaran mai! Concretament, puc afirmar que me n'havia anat parlant en diverses ocasions en les quals m'havia comentat els diferents problemes terminològics amb què es trobava, a vegades de difícil solució. I també m'havia parlat dels criteris que ell creia que calia seguir a l'hora de fixar determinats termes delicats. Sé també que ha hagut de renunciar, per imposicions diverses que ara no vénen al cas, a solucions que ell creu millors que les aparegudes. Recordo que m'havia comentat, sovint amb preocupació, que no veia com se'n podria sortir sense renunciar als seus criteris. Finalment, després de llargues discussions, s'han anat

resolent totes aquestes qüestions conflictives –no sempre a satisfacció de l'autor– i el diccionari ha aparegut.

En termes generals podem afirmar que l'obra és excel·lent, completa i equilibrada, punts que no sempre s'aconsegueixen en tots els casos d'obres anàlogues. Les definicions són precises i clares, amb el rigor teòric que cal esperar en una obra d'aquesta envergadura. A cada terme hi ha, a més de la categoria gramatical, la definició, una indicació de l'especialitat geològica, i els equivalents en anglès, francès i castellà. En molts casos hi ha també l'etimologia i s'hi indica, si n'hi ha, el sinònim corresponent. Les diferents accepcions van numerades, sistema que ja és habitual en tota mena d'obres lexicogràfiques serioses, i en els casos que ho demanen hi ha a més una petita descripció enciclopèdica que completa la informació breu de la definició, que sempre és reduïda.

La presentació del diccionari és molt bona, com ho acostuma a ésser la dels diccionaris de l'Enciclopèdia Catalana, amb una tipografia clara i ben triada. Els articles contenen una informació àmplia: definicions molt ben exposades, sovint acompanyades d'una exposició enciclopèdica completa i de dades numèriques sempre útils.

El diccionari va precedir d'un pròleg del Dr. Enric Casassas, el qual fa unes consideracions sobre la terminologia científica i destaca la tasca immensa del Dr. Oriol Riba i la importància de l'obra. Per la seva part, Oriol Riba ha escrit una extensa introducció, en la qual exposa la història del diccionari i l'execució del projecte. Però el que m'interessa destacar és la part que fa referència a qüestions de nomenclatura, dels termes obsolets i de la sinonímia. Les consideracions terminològiques que fa són molt encertades, però no podem aquí entrar-hi en detall. En comentaré només

alguna que m'ha semblat notable i poc coneguda per la gent no especialitzada en el tema.

L'autor diu que la «nomenclatura mineralògica i petrogràfica és especialment envitricollada». Per a la fixació d'aquesta terminologia cal recórrer a les disposicions de la International Mineralogical Association (IMA), creada l'any 1959, la qual ha establert els criteris de denominació de les espècies noves i alhora ha regulat la terminologia antiga. Riba ha actuat, lògicament, d'acord amb aquests criteris. Parla del sufix *-ita* i de les grafies dels noms dels minerals procedents de topònims i també explica que els termes compostos de dos formants corresponents a elements químics o mineralògics, o bé els dels minerals d'una sèrie, han estat escrits units amb un guionet: *niquel-ferro*. L'autor justifica aquest guionet dient que així s'escriuen en totes les llengües. Però, com diem després, això no sempre s'ha complert.

Un punt gairebé desconegut per la majoria de la gent és que totes les llengües escriuen amb majúscules els noms de les unitats estratigràfiques, perquè es considera que són noms propis, de la categoria d'un nom geogràfic o del d'una persona. Aquesta grafia és normativa internacionalment en geologia. Per tant, també en català, per coherència, cal fer-ho així. I això, que no s'havia tingut en compte fins ara, aquí ha estat respectat: *Lutecià, Peleozoic, Eocè*, etc.

Un altre aspecte digne de remarcar és l'ús que l'autor ha fet de mots corrents de la llengua per a resoldre diversos termes especialitzats, fent així *neologismes semàntics*; aquest és el cas, per exemple, de *sorra, còdol, palet, greda, gres, clusa, llot, glauba, gart, rec*, etc. D'aquesta manera, aquests termes esdevenen les «formes catalanes dels termes provinents d'altres llengües per als quals no teniem les formes establertes». També cal destacar que, pel que fa a noms que poden semblar sinònims però

que, de fet, no ho són estrictament, l'autor ha seguit els consells de Joan Coromines. Així estableix les distincions *llac/estany* i *glaç/gel*.

Voldria destacar unes paraules de l'autor que mereixen un comentari. Riba diu que la llengua castellana «no la podem prendre en consideració en les nostres publicacions de terminologia catalana. En aquesta llengua hi ha una certa anarquia que ens pot fer caure en el parany». Són, aquestes, unes paraules precises i plenes de realisme. Tot seguit parla dels calcs fets a les llengües pròximes, castellà i també francès. També s'estén en els manlleus, que a vegades són inevitables, i discuteix qüestions de discrepància en les adaptacions catalanes, que no sempre són fàcils de fer. Val la pena que meditem profundament sobre aquestes consideracions que són bàsiques si volem resoldre els problemes terminològics del català amb propietat sense caure en la subordinació, com passa massa sovint. L'autor veu molt clar que el criteri de seguir d'una manera sistemàtica tot allò que fa el castellà –solució tan estimada i practicada pels nostres responsables de normalitzar la llengua– no és gens recomanable, com ja han denunciat ben encertadament diversos estudiosos.

En el diccionari hi ha alguns aspectes menors discutibles. Així el diccionari ha adoptat el criteri d'agrupar les entrades corresponents a termes formats amb mots genèrics com *lleï, mètode, principi, teorema, teoria*, etc. i entrar-los per aquests mots. Aquest criteri és coherent amb el que segueix el DIEC (només cal veure el que ha fet a l'entrada *àcid*). Contràriament a això, la GEC entra sempre els termes d'aquesta mena per l'altre component. Tot té avantatges i inconvenients i cal reconèixer que és realment difícil decidir-se per l'una o per l'altra solució. Però en el cas de termes en què hi ha un nom propi (com és el cas de lleï, mètodes, teoremes, etc.),

potser és més útil per a la consulta alfabètica dels termes sintagmàtics pel nom propi i no pel mot genèric.

Haig de dir que m'han sorprès alguns errors que hi he detectat. A l'entrada *duresa*¹ apareix en la definició el terme *grau hidrotèrmic*, que és un error per *grau hidrotiòmetric*. Cal suposar que es tracta d'un canvi introduït pels correctors i revisors de l'obra, que es devien passar de llestos, i que no és de cap manera imputable a l'equip de redacció. També fa estrany que a l'article *flexió* es parli de *plecs en genoll* en lloc de *plecs de genoll*, forma en què aquest terme figura a l'entrada corresponent. Cal recordar que aquests tipus de termes en català es formen pròpiament amb la preposició *de* (i no amb *en*). A més, en aquesta forma foren adoptats els termes mèdics anàlegs en el *Diccionari enciclopèdic de medicina* d'Oriol Casassas abans esmentat, autor que ha estudiat i exposat aquest punt en diversos llocs².

Un altre punt que crida l'atenció és la incoherència en les formes dels termes de la sèrie de termes relacionats amb *luminescència*. Vegem-ho. En el DIEC hi figura *luminescència* (forma que també consta a la GEC) i no sabem per què el *Diccionari de Geologia* recull *luminiscència* (i també *crystal·loluminiscència, triboluminescència*). Aquesta forma en *-iscència* es va introduir per error en la segona edició del Fabra (1954) i es va mantenir en les successives edicions, però apareixia bé en la primera (1932) i també en la quarta del *Diccionari Ortogràfic* (1937); ho explico detalladament en un altre lloc³. Doncs bé, l'error esmentat ha arribat a fer escriure les formes en anglès i en francès també equivocades. Cal recordar que només el castellà té les formes en *-iscència*; en les altres llengües les formes són en *-esc-* i no en *-isc-*. Així en anglès i en francès és *luminescence* i no *luminescència*, forma aquesta darrera que és la que figura en aquest diccionari. Contràriament, si consultem l'entrada

¹ Vegeu, per exemple: «El català, llengua d'expressió científica», *Butlletí de la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques*, segona època, núm. VI, juliol 1985, pp. 119-125.

² «Luminiscència o luminescència», *Serra d'Or*, febrer de 1975, recollit dins *Novetat i llenguatge*, Segona sèrie, Barcelona, Barcino, 1979, pp. 18-20.

tots aquells acords. Fins i tot ha fet canviar, en molts casos, les solucions de la GEC, la qual en general ho feia bé. I ara, com es pot veure en el darrer suplement, l'editorial les ha canviades seguint el DIEC i, a més, demana gairebé perdó per haver-ho fet abans d'una altra manera, punt que resulta realment vergonyós.

Així es consignen en el *Diccionari* solucions tan incoherents com *infraestructura*, *microestructura* i *gelistructura* – termes formats a partir de *estructura*– al costat de *biostratigrafia*, *cronostratigrafia* i *litostratigrafia*– termes formats a partir de *estratigrafia*–. Formats amb *esfera*, el diccionari recull *geosfera*, *mesosfera*, *pirosfera*, etc., per un costat, i *semiesfera*, per l'altre. Aquí veiem com un mateix mot (*esfera*) és tractat diferentment segons el prefix. En altres casos, inversament, un mateix prefix dona lloc a mots resolts incoherentment; així hi ha *microsparita*, *microstíllits*, al costat de *microestructura* (termes formats amb el prefix *micro*-). Anàlogament s'ha adoptat *microstíllits* al costat de *macroestructura* (termes formats amb el prefix *macro*-).

Tots aquests tipus de mots segueixen inflexiblement les arbitriietats del DIEC, talment com si apartar-se'n fos un delictu flagrant. Tenint en compte que, en la gran majoria dels casos, els termes admesos no prenen la *e* i que els que la intercalen són més aviat excepcionals, això fa encara més absurda la decisió presa. Les solucions adoptades, posades en una mateixa llista, fan veure d'una manera evident la incoherència: així hi ha termes com ara *geospeleologia*, *geostàtica*, *interstadi*, *intrasparita*, *isostàtica*, *protostomatòlit*, *pseudosferulita*, *pseudostratificació*, etc., que s'han resolt sense la *e*, mentre que alguns dels termes indicats anteriorment intercalen la *e*, sense cap raó convincent. I quan hom ha volgut defensar un conjunt de solucions coherents i racionals (com feia abans la GEC), el IEC s'ha tancat en banda i no ha volgut escoltar ningú.

I en un tercer bloc hi ha les anomalies degudes a l'aplicació de la nova

norma dels guionets². Tal com es diu en la introducció, el terme *niquel-ferro* cal escriure'l així, amb guionet. Però el cas és que apareix com a entrada en la forma *niquelferro*, forma en què el primer element manté curiosament l'accent, cosa que només passava fins ara amb els adverbis en *-ment*. Tot fa pensar que la forma prevista inicialment ha estat modificada perquè segurament el guionet no era «legal» i els correctors, obedients i disciplinats, han actuat com calia. No sabem si la modificació és aliena a l'autor o si obeeix a un canvi de criteri seu, però sembla talment deguda a la dèria de no permetre cap solució que no hagi estat beneïda pels factòtums de la llengua. Hi ha algunes incoherències realment inexplicables. Així a l'entrada *plutoni xenó* (on es veu clarament que els equivalents en totes les llengües van units amb guionet) es remet a *mètode del plutoni-xenó*! En canvi, aquestes incoherències no es presenten en casos anàlegs com *potassi-argó* (que remet a *mètode del potassi-argó*) o *potassi-calcí* (que remet a *mètode del potassi-calcí*). Pel que es veu, aquests correctors tan obedients i disciplinats no són prou coherents; posat a dir, no ho són ni amb l'arbitrarietat! I encara cal remarcar que, per a ser estrictes, definir *plutoni xenó* com a *mètode del plutoni-xenó* (i casos anàlegs) és semànticament un disbarat. Efectivament, aquests dos termes no són de cap manera sinònims; en un cas així caldria recórrer a la remissió i indicar-ho convenientment.

Com a conclusió de tot això, veiem que els criteris arbitraris de la SF han estat aplicats aquí rigorosament i el resultat és, com podem veure, tan incoherent com desgraciat. I la incoherència és encara més significativa perquè es tracta d'un diccionari terminològic especialitzat, i és en el camp científic on és més injustificable que les solucions terminològiques es basin en l'arbitrarietat. I, a més, cal encara tenir en compte que aquesta és una obra d'autor, el qual sa-

bem que és partidari, com tants altres autors del camp científic, d'aquesta coherència a què em refereixo.

Personalment, sóc del parer que les solucions imposades per raons «oficials» no poden entrar en contradicció amb les defensades per un autor, sempre que aquestes es basin en la lògica i la racionalitat. I aquest darrer aspecte encara pren més força si es tracta d'un autor que, a més d'un destacat científic, és un home molt preocupat per la situació actual i futura del català, com ho és el Dr. Oriol Riba, defensor acèrrim d'una llengua alhora genuïna i científicament racional. Completament d'acord amb aquesta posició –que al capdavant és la que va seguir sempre Fabra–, els científics defensem que la terminologia especialitzada ha de presentar una coherència màxima en les solucions adoptades i per això no creiem adequades aquelles disposicions que ho impedeixen. I més encara si aquestes no han estat pensades especialment per als termes d'especialitat, en els quals es presenten sovint situacions no previstes ni equiparables a les habituals en la llengua no especialitzada. Dit d'una altra manera, les raons oficials abans esmentades no han de poder impedir que la terminologia científica sigui resolta racionalment ni fer que, a causa precisament d'aquesta imposició, el resultat no sigui l'òptim.

Deixant de banda aquests aspectes prou desgraciats, cal afirmar contundentment que el diccionari és una obra magnífica, que conté, a més dels termes especialitzats de geologia, una gran quantitat de sintagmes i expressions que constitueixen un recull d'una riquesa terminològica inestimable. Només cal veure l'abundància d'entrades recollides formades amb els mots *conca*, *font*, *glac*, *neu*, *pedra*, *roca*, *sal*, *terra*, etc.

Cal felicitar, doncs, l'autor per l'esforç gegantí que ha fet. I alhora hem de lamentar aquests petits, però importants, aspectes negatius i preocupants que he indicat, i que em consta que preocupen també, i en gran manera, l'autor. ♦

² Així ho grafiava també la GEC, que va aplicar sempre per als mots científics, i especialment per als compostos, el criteri de Fabra. I això mateix defensava l'esmentat *Full Lexicogràfic*. Vegeu el meu article: «El guionet en els mots compostos», *Full Lexicogràfic*, núm. 2, gener 1979.